

УДК 338.1

<https://doi.org/10.31713/ve220257>

JEL: O32

Костюкевич Р. М. [1; ORCID ID: 0000-0002-6691-2905],

к.е.н., доцент,

Костюкевич А. М. [1; ORCID ID: 0000-0002-9930-9731],

к.е.н., доцент

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ІННОВАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ОЦІНЮВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА РИЗИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті досліджено питання оцінювання інноваційної привабливості суб'єктів підприємництва в умовах економічної нестабільності. Обґрунтовано необхідність переорієнтації державної інноваційної політики на підтримку малого та середнього бізнесу як важливого чинника стійкості національної економіки. Запропоновано комплексну модель оцінювання інноваційної привабливості підприємств малого та середнього бізнесу, що включає три ключові складові: ресурсну спроможність, ринкові можливості та ризики, інтенсивність конкуренції. Розроблено методику розрахунку кожної складової, а також інтегрального показника інноваційної привабливості суб'єкта підприємництва. Обґрунтовано доцільність використання зазначеного підходу для формування ефективних управлінських рішень та цільової державної підтримки суб'єктів інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна привабливість; малий і середній бізнес; економічна нестабільність; ресурсна спроможність; ринкові ризики; конкуренція; державна підтримка; інноваційна політика.

Постановка проблеми. За останнє десятиріччя світова економіка зазнала величезних потрясінь: глобальна пандемія COVID-19, війна в Україні, геополітична фрагментація, структурна енергетична криза, зростання боргових навантажень та прискорене технологічне оновлення. У цих умовах традиційні моделі економічного зростання зазнали перегляду, а акценти зміщуються у бік стійких, інноваційно орієнтованих моделей розвитку, ключовими чинниками конкурентоспроможності виступають знання, цифрові технології, здатність швидко адаптуватися до змін і масштабувати інновації.

Для України, яка функціонує в умовах дії воєнного стану, міжнародної допомоги та внутрішніх структурних дисбалансів, формування ефективної державної інноваційної політики є критично необхідним інструментом економічної стабільності та післявоєнного відновлення.

Згідно з підходами Й. Шумпетера джерела інновацій слід шукати у здатності економічних агентів до гнучкого управління ресурсами, прогнозування змін та впровадження проривних технологій [1]. В українських реаліях це означає потребу у глибокій трансформації ролі держави – з пасивного регулятора у активного інституційного модератора та інвестора в інновації.

Аналіз останніх досліджень. Методи оцінювання інноваційної привабливості суб'єктів господарювання розглядаються на теоретичному й методологічному рівнях багатьма вітчизняними вченими, а саме Білик В. [2], Бондар-Підгурська О. [3], Глушенкова А. [4], Міценко Н., Міщук І. [5], Петренко Н., Васильєва О. [6], Сєров І. [7] та ін.

Попри наявність численних підходів до оцінювання інноваційного потенціалу організацій, сучасні наукові дослідження переважно зосереджені на розробці методології для аналізу інноваційного потенціалу наукоємних підприємств та їхніх науково-технічних можливостей. Водночас питання оцінювання інноваційного привабливості малих і середніх підприємств, які впроваджують комутантні інноваційні стратегії, досі залишаються недостатньо опрацьованими. Такі суб'єкти господарювання, як правило, не займаються науково-дослідною та дослідно-конструкторською діяльністю, а також не акумулюють відповідні ресурси для її реалізації.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах господарювання головними факторами конкурентоспроможності бізнесу є здатність генерувати нові ідеї, отримувати доступ до науково-технічних знань та ефективно трансформувати їх у сучасні інноваційні продукти та послуги. Висока вартість створення нових знань, складність дослідницьких процесів і довгі інвестиційні цикли ще більше посилюють нерівність у доступі до стратегічних ресурсів, що призводить до поглиблення глобальної диференціації економік. У результаті відбувається посилення розриву між країнами з високою та низькою часткою доданої вартості у ВВП, що змінює архітектуру

світового поділу праці.

В таких умовах роль держави у формуванні та підтримці наукоємного сектору економіки суттєво зростає. Лише великі транснаціональні корпорації здатні самостійно інвестувати у створення нових технологій, тоді як малому та середньому бізнесу, особливо в умовах війни, необхідна цілеспрямована державна підтримка.

Якщо в індустріальну епоху конкурентоспроможність визначалася наявністю матеріальних ресурсів, дешевої робочої сили та доступом до природних багатств, то у постіндустріальній економіці ключову роль відіграють нематеріальні активи – знання, інтелектуальний капітал, цифрові технології та функціонуюча інституційна система, що забезпечує швидку комерціалізацію інновацій.

Інноваційна привабливість – це можливість продукувати конкурентоспроможну продукцію, що базується на нових комбінаціях факторів виробництва, сформульованих Й. Шумпетером:

- «...створення нового, тобто ще невідомого споживачам, блага або відомого блага нової якості;
- запровадження нового, невідомого у даній галузі промисловості методу (способу) виробництва, в основі якого не обов'язково лежить нове наукове знання, а який може полягати у новому способі комерційного використання відповідного товару;
- освоєння нового ринку збуту;
- проведення відповідної реорганізації, наприклад забезпечення монопольного становища (шляхом створення тресту) або підлив монопольного становища іншого підприємства» [1].

Згідно із запропонованою концептуальною основою, результативність державної інноваційної політики доцільно оцінювати за двома ключовими критеріями: по-перше, **повнотою доступу суб'єктів інноваційної діяльності до необхідних ресурсів** (зокрема, наукових знань, технологічних розробок, фінансових та інфраструктурних ресурсів); по-друге, **ступенем зниження інноваційних ризиків і створенням сприятливих умов для реалізації інноваційного потенціалу** з урахуванням впливу конкурентного середовища.

Інші цілі та інструменти державної інноваційної політики повинні бути спрямовані на досягнення зазначених базових критеріїв.

Зокрема, **формування інноваційної інфраструктури** має забезпечувати зростання доступності ресурсів для суб'єктів підприємництва, насамперед – до результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності. **Фінансові механізми державної підтримки та податкові стимули** повинні бути орієнтовані на зниження ризиків, що супроводжують інноваційну діяльність. Водночас **участь держави у міжнародному науково-технічному співробітництві** має створювати додаткові можливості для суб'єктів національної інноваційної системи шляхом інтеграції до глобальних ланцюгів знань, технологій і ринків.

Таким чином, ефективна інноваційна політика повинна базуватись на системному підході до формування умов, що забезпечують як ресурсну спроможність інноваційної діяльності, так і зниження бар'єрів для її реалізації в умовах внутрішньої та зовнішньої конкуренції.

Складність трактування поняття інноваційної привабливості, його багатогранна природа та міждисциплінарний характер досліджень зумовлюють наявність багатьох підходів до його оцінювання. Серед найпоширеніших методів виділяють процесно-результативний, соціально-психологічний, ресурсний, детальний, діагностичний і соціологічний підходи. Кожен із них фокусується на окремих аспектах інноваційної привабливості, що, внаслідок фрагментарності, не дозволяє комплексно відобразити його зміст у межах системного бачення.

Враховуючи зазначене, виникає необхідність інтегрального підходу до оцінювання інноваційної привабливості, який би поєднував кількісні та якісні характеристики і дозволяв у повному обсязі відобразити ключові компоненти інноваційної спроможності суб'єкта підприємництва. Тому доцільно здійснити комплексний аналіз усіх складових інноваційної привабливості з урахуванням сучасних викликів, таких як цифровізація, нестабільність ресурсного забезпечення, посилення глобальної конкуренції та потреба у стійкості до кризових змін. Основними складовими інноваційної привабливості є: ресурсна спроможність, ринкові можливості та ризики та інтенсивність конкуренції.

1. Ресурсна інноваційна привабливість суб'єктів підприємництва.

Ресурсну складову інноваційної привабливості суб'єкта підприємництва можна визначити обсягами ключових ресурсів, які використовуються для реалізації інноваційних проєктів. Також в сучасних умовах необхідно включати рівень доступу до військових і цивільних технологій подвійного призначення; ступінь цифровізації бізнесу; рівень міжнародного науково-технічного співробітництва.

Перелік ресурсів (показників) визначається стратегічними цілями суб'єкта підприємництва і може встановлюватися за допомогою методичного інструментарію Balanced Scorecard (BSC) [8].

Якісне оцінювання ресурсної інноваційної привабливості можна провести за допомогою аналізу павукоподібної діаграми, що дає можливість дослідити збалансованість показників та напрацювати шляхи забезпечення їх оптимального співвідношення. Але, хоча результати якісного оцінювання і дозволяють виявити фактори (елементи), що мають стати основою для ухвалення управлінських рішень щодо підвищення (збалансування факторів) привабливості, цього недостатньо для моніторингу результативності таких рішень. Для цього доцільно проводити кількісний аналіз ресурсної інноваційної привабливості ($IP_{r(t)}$), яка розраховується за формулою

$$IP_{r(t)} = \frac{\frac{\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m I_{ij(t)}}{\sum_{j=1}^n m_j}}{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (I_{ij(t)} - \bar{I}_{(t)})^2}{\sum_{j=1}^n m_j}}}, \quad (1)$$

де m_j – кількість показників у j -й групі.

Чисельник у формулі (2) показує середній обсяг ресурсів, що складають ресурсну інноваційну складову

$$\bar{I}_{(t)} = \frac{\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m I_{ij(t)}}{\sum_{j=1}^n m_j}. \quad (2)$$

Знаменник свідчить про величину збалансованості факторів ресурсної інноваційної привабливості

$$\sigma_{(t)} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (I_{ij(t)} - \bar{I}_{(t)})^2}{\sum_{j=1}^n m_j}}. \quad (3)$$

Аналіз формули (2) показує, що ресурсна складову інноваційної привабливості зростатиме тоді, коли, збільшуватиметься середній обсяг ресурсів $\bar{I}_{(t)}$ і зменшуватиметься їх незбалансованість $\sigma_{(t)}$.

2. Оцінювання ринкових можливостей та ризиків для набуття конкурентних переваг суб'єктами підприємництва. Особлива увага повинна приділяється зовнішньоекономічним факторам, оскільки ризики енергетичної безпеки, валютної нестабільності та обмеженого попиту в умовах війни мають критичний вплив. Імовірності та сили впливу повинні враховувати: вплив санкцій/ембарго; зміни у світових ланцюгах постачання; стан міжнародної допомоги і технологічного трансферу.

Кількісна оцінка співвідношення ринкових можливостей і ризиків інноваційної діяльності ($OT_{(t)}$) проводиться за такими формулами:

$$O_{(t)} = \sum_{i=1}^n \vartheta_{i(t)}^O \cdot p_{i(t)}^O, \quad T_{(t)} = \sum_{j=1}^m \vartheta_{j(t)}^T \cdot p_{j(t)}^T, \quad OT_{(t)} = O_{(t)} - T_{(t)}, (4-5)$$

де $p_{i(t)}^O, p_{j(t)}^T$ – ймовірності виникнення i -ої можливості та j -го ризику у періоді t ; $\vartheta_{i(t)}^O, \vartheta_{j(t)}^T$ – ступінь впливу i -ої можливості та j -го ризику на інноваційну діяльність у разі їх прояву у періоді t .

Ймовірності можна визначити за методом експертних оцінок, застосовуючи таку дискретну шкалу: «0» – фактор припинить свій позитивний (негативний) вплив у період t ; «1» – імовірність подальшого позитивного (негативного) впливу фактора у періоді t є незначною; «2» – імовірність позитивного (негативного) впливу фактора на результати у періоді t є середньою або її важко оцінити; «3» – існує висока ймовірність позитивного (негативного) впливу фактора у періоді t ; «4» – фактор збереже свій позитивний (негативний) вплив у періоді t .

Ступені впливів доцільно визначати за такою шкалою: «0» – фактор не впливатиме позитивно (негативно) на привабливість у періоді t ; «1» («-1») – фактор незначно позитивно (негативно) впливатиме на привабливість у періоді t ; «2» («-2») – фактор чинитиме помірний позитивний (негативний) вплив на привабливість у періоді t ; «3» («-3») – фактор значно позитивно (негативно) впливатиме на привабливість у період t ; «4» («-4») – вплив позитивного (негативного) фактора на привабливість у період t буде визначальним.

3. Конкурентне середовище.

Індикатор, який визначає концентрацію бізнесу на певному ринку є індекс Херфіндаля – Хіршмана [9], який розраховується за формулою:

$$H = \sum_{i=1}^N s_i^2, \quad (6)$$

де S_i – ринкова частка компанії i , а N – кількість усіх компаній на певному ринку.

4. Інтегральна інноваційна привабливість суб'єкта підприємництва у певному періоді (IP_t) розраховується за формулою:

$$IP_t = IP_{r(t)} * \left(1 + \frac{OT(t)}{16}\right) * \frac{S_{1(t)}}{H}, \quad (7)$$

де $S_{1(t)}$ – частка ринку оцінюваного суб'єкта підприємництва.

Запропонована інтегральна модель оцінювання інноваційної привабливості підприємств дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів, співвідношення можливостей та ризиків ринку, а також рівень конкурентного тиску. Такий підхід забезпечує науково обґрунтовану основу для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Використання цієї методики може стати інструментом для формування цільових програм державної підтримки інноваційних проєктів, моніторингу їхнього розвитку, а також оцінки ефективності реалізації національної інноваційної політики в цілому.

1. Йозеф Алоїс Шумпетер (Joseph Alois Schumpeter). URL: <http://visionary.management.com.ua/management/jozef-alois-shumpeter-joseph-alois-schumpeter/>. (дата звернення: 06.06.2025). 2. Білик В. Засоби державної політики нарощення та ефективної реалізації інвестиційно-інноваційного потенціалу в системі економічної безпеки України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 171–176. 3. Бондар-Підгурська О. В., Хоменко І. І., Коновалова Н. С. Інноваційна привабливість організацій у ситуаціях війни та післявоєнної розбудови економіки України: корпоративні відносини й інтелектуальна власність. *Бізнесінформ*. 2022. № 8. С. 36–46. 4. Глушенкова А. А. Структура інноваційного потенціалу підприємств сфери телекомунікацій та інформатизації. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 4 (18). С. 100–106. 5. Міценко Н., Міщук І. Стартап як інструмент реалізації інноваційного потенціалу. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. Вип. 340 (2). С. 471–475. 6. Петренко Н. С., Васильєва О. В. Аналіз зарубіжного досвіду оцінювання інноваційних проєктів. *Наукові праці МАУП. Економічні науки*. 2024. № 4 (76). С. 20–33. 7. Сєров І. Методичний підхід до оцінки потенціалу інноваційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу. *Innovation and Sustainability*. 2024. № 3. С. 128–134. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2024.3.128-.134>. 8. Мельник Ю. М. Проблеми

застосування збалансованої системи на вітчизняних підприємствах. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_1_192_203.pdf/. (data zvernennia: 06.06.2025). 9. Hirschman Albert O. The Paternity of an Index. *The American Economic Review (American Economic Association)*. 1964. Vol. 54 (5). P. 761.

REFERENCES:

1. Yozef Alois Shumpeter (Joseph Alois Schumpeter). URL: <http://visionary.management.com.ua/management/jozef-alois-shumpeter-joseph-alois-schumpeter/>. (data zvernennia: 06.06.2025). 2. Bilyk V. Zasoby derzhavnoi polityky naroshchennia ta efektyvnoi realizatsii investytsiino-innovatsiinoho potentsialu v systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*. 2024. Tom 9. № 2. S. 171–176. 3. Bondar-Pidhurska O. V., Khomenko I. I., Konovalova N. S. Innovatsiina pryvablyvist orhanizatsii u sytuatsiiakh viiny ta pisliavoiennoi rozbudovy ekonomiky Ukrainy: korporatyvni vidnosyny y intelektualna vlasnist. *Biznesinform*. 2022. № 8. S. 36–46. 4. Hlushenkova A. A. Struktura innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv sfery telekomunikatsii ta informatyzatsii. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. 2016. № 4 (18). S. 100–106. 5. Mitsenko N., Mishchuk I. Crtap yak instrument realizatsii innovatsiinoho potentsialu. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. Vyp. 340 (2). S. 471–475. 6. Petrenko N. S., Vasyliieva O. V. Analiz zarubizhnogo dosvidu otsiniuvannia innovatsiinykh proektiv. *Naukovi pratsi MAUP. Ekonomichni nauky*. 2024. № 4 (76). S. 20–33. 7. Sierov I. Metodychnyi pidkhid do otsinky potentsialu innovatsiinoho rozvytku subiektiv aharnoho biznesu. *Innovation and Sustainability*. 2024. № 3. S. 128–134. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2024.3.128-134>. 8. Melnyk Yu. M. Problemy zastosuvannia zbalansovanoi systemy na vitchyznianskykh pidpriemstvakh. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_1_192_203.pdf/. (data zvernennia: 06.06.2025). 9. Hirschman Albert O. The Paternity of an Index. *The American Economic Review (American Economic Association)*. 1964. Vol. 54 (5). P. 761.

Kostiukevych R. M. ^[1; ORCID ID: 0000-0002-6691-2905],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,

Kostiukevych A. M. ^[1; ORCID ID: 0000-0002-9930-9731],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

INNOVATIVE ATTRACTIVENESS OF BUSINESS ENTITIES: EVALUATION, USE AND RISKS IN CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

In modern business conditions, the main factors of business competitiveness are the ability to generate new ideas, gain access to scientific

and technical knowledge and effectively transform them into modern innovative products and services. The high cost of creating new knowledge, the complexity of research processes and long investment cycles further exacerbate inequality in access to strategic resources, which leads to a deepening of the global differentiation of economies.

According to the proposed conceptual framework, the effectiveness of state innovation policy should be assessed according to two key criteria: first, the completeness of access of innovation entities to the necessary resources (in particular, scientific knowledge, technological developments, financial and infrastructure resources); second, the degree of reduction of innovation risks and the creation of favorable conditions for the realization of innovation potential, taking into account the influence of the competitive environment.

The main components of innovation attractiveness are: resource capacity, market opportunities and risks and intensity of competition.

Resource innovation attractiveness of business entities.

The resource component of the innovation attractiveness of a business entity can be determined by the volume of key resources used to implement innovation projects. Also, in modern conditions, it is necessary to include the level of access to dual-purpose military and civilian technologies; the degree of business digitalization; the level of international scientific and technical cooperation.

The list of resources (indicators) is determined by the strategic goals of the business entity and can be established using the Balanced Scorecard (BSC).

Assessing market opportunities and risks for businesses to gain competitive advantages. Particular attention should be paid to external economic factors, as the risks of energy security, currency instability, and limited demand in wartime have a critical impact. Probabilities and strengths of influence should take into account: the impact of sanctions/embargoes; changes in global supply chains; the state of international assistance and technology transfer.

The use of this methodology can become a tool for forming targeted programs of state support for innovation projects, monitoring their development, and assessing the effectiveness of the implementation of national innovation policy as a whole.

Keywords: innovation attractiveness; small and medium-sized businesses; economic instability; resource capacity; market risks; competition; state support; innovation policy.

Отримано: 20 червня 2025 року
Прорецензовано: 25 червня 2025 року
Прийнято до друку: 04 липня 2025 року